

СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Андрій Валерійович ТАНЬКО,

*кандидат юридичних наук,
докторант відділу організації
освітньо-наукової підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Проблема забезпечення й захисту прав і свобод людини та громадянина набуває в Україні особливої гостроти у зв'язку з обранням шляху незалежності й інтеграції в Європейський соціокультурний та нормативно-правовий простір на паритетних засадах. Забезпечення прав і свобод людини є сьогодні безперечним орієнтиром для розгортання демократичних процесів в українському суспільстві, стрижневою метою реалізації правоохоронної функції держави. Розбудова правової держави визначає необхідність перебудови діяльності офіційних інституцій держави на засадах визнання людини найвищою цінністю, поваги до прав і свобод особистості.

Питання забезпечення й захисту прав і свобод людини та громадянина здобули широкого обговорення у політико-правовій й громадянсько-суспільній сферах, у науковому й науково-практичному контекстах. Вченими (В. Авер'янов, В. Андрейцев,

О. Бандурка, В. Бесчасний, О. Безпалова, Ю. Битяк, А. Васильєв, В. Вознюк, К. Волинка, А. Головін, О. Горова, Т. Дашо, О. Домбровська, В. Кампо, С. Ківалов, Б. Кістяківський, М. Козюбра, О. Копиленко, В. Кравченко, О. Негодченко, Н. Нижник, В. Погорілко, С. Рябов, В. Селіванов, О. Скакун, О. Скрипнюк, О. Фрицький та ін.) здійснено фундаментальні та прикладні розвідки щодо визначення сутності категорій «права» і «свободи», їх видів і форм, сприйняття цих соціально-правових феноменів як підґрунтя для розбудови демократичного, громадянського суспільства, усвідомлення українським суспільством пріоритетності проблеми верховенства прав і свобод людини тощо. Разом з цим, незважаючи на ґрунтовні дослідження широкого кола питань, пов'язаних з захистом прав і свобод людини, проблема їх забезпечення в сучасному нормативно-правовому дискурсі в Україні залишається гостро актуальною.

Зважаючи на це, доцільним є аналіз адміністративно-правового поля Української держави з метою розкриття сутності захисту прав і свобод людини як пріоритету функціонування правової держави та її інституцій як основи для встановлення верховенства права.

Досліджуючи проблему становлення концепції забезпечення прав і свобод людини в адміністративно-правовому полі української держави, необхідно підкреслити, що цей процес неможна розглядати без урахування основних колізій світового дискурсу щодо прав і свобод людини.

На світовому рівні нагальна потреба в розробленні дієвих універсальних механізмів міжнародного регулювання правових стандартів, побудованих на високих гуманістичних засадах сучасного цивілізаційного світу щодо дій держав по відношенню до громадян, назрівала починаючи з середини ХХ ст. Про це свідчить активна діяльність у сфері забезпечення прав і свобод людини таких знаних у світі міжнародних організацій, як Організація об'єднаних націй, Рада Європи, з підготовки і затвердження відповідних правових наративів, що поступово були ратифіковані державами світу, в тому числі й Україною, і встановили загальнолюдські стандарти етичних дій держави стосовно громадян.

Серед перших таких документів були: Загальна декларація прав людини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, яку Україна ратифікувала ще в 1973 році; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою

Європи 4 листопада 1950 року та ратифікована Україною 17 липня 1997 року; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, затверджений міжнародною спільнотою в 1966 році та ратифікований Україною в 1969 році, затверджений і ратифікований у ті ж самі роки Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Ці міжнародні документи досі залишаються найавторитетнішим джерелом впровадження міжнародних норм щодо прав і свобод людини в адміністративно-правову сферу Української держави.

Пріоритетність прав і свобод людини проголошується у перших статтях Загальної декларації прав людини, де зазначається, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах (ст. 1) і кожна людина має володіти всіма правами й усіма свободами, проголошеними цією Декларацією, без будь-яких відмінностей, як-то стосовно раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національності чи соціального походження, майнового чи будь-якого іншого стану (ст. 2).

Базовим природним правом людини, безпосередньо пов'язаним з її свободами, визнається право на життя. Згідно зі ст.6 Міжнародного пакту «Про громадянські та політичні права», право на життя –невід'ємне право кожної людини, що охороняється законом й жодна людина не може бути свавільно позбавлена життя. У Конституції України зазначається, що всі мають право на життя, а обов'язок держави – захищати життя людини. При цьому наголошується, що кожна людина має право захищати власне життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27).

Підкреслимо, що у багатьох міжнародно-правових актах (Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права, Міжнародному пакті про громадянські й політичні права тощо) разом із правом на життя згадується гідність людини як пріоритет у захисті її прав і свобод. Право на повагу до людської гідності проголошується також в Декларації про права розумово відсталих осіб (1971 р.), Декларації про права осіб з інвалідністю (1975 р.), Декларації про раси та расові забобони (1978 р.), Конвенції про права дитини (1989 р.), Віденській декларації (1993 р.) та інших правових документах.

Слід зазначити, що право на повагу до людської гідності в багатьох нормативних документах поєднується з правом на свободу та особисту недоторканність, бо ці права мають спільну

природу та споріднені механізми реалізації. На міжнародному рівні вищезазначені права закріплені Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966 р.), Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод (1950 р.) та іншими законодавчими актами.

Активна інтеграція в законодавство України міжнародних правових стандартів щодо прав і свобод людини розпочалася з часів проголошення незалежності (1991 р.) та затвердження основного закону – Конституції України (1996 р.), який забезпечив право всіх категорій населення на захист прав і свобод, оскільки, згідно зі статтею 1 Конституції, Україна є соціальною державою. У цьому нормативному документі вперше замість фрагментарного набору прав і свобод було визначено систему прав і свобод у всіх основних сферах, передбачено громадянські, політичні, економічні, соціальні й культурні права і свободи людини і громадянина [1, с. 23].

У статті 3 Конституції України, яка проголосила людину найвищою соціальною цінністю, закарбовано її основні невід'ємні якості, які їй належать: життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека. Відповідно, як зазначає В. Кожан, до переліку прав людини, що безпосередньо пов'язані з її свободами можна віднести: право на життя, право на гідність, право на свободу та право на особисту недоторканність [2, с. 42, 187]. Зазначені права закріплені Конституцією України і в деяких її статтях: ст. 27 – право на життя, ст. 28 – право на повагу гідності людини, ст. 32 – право на невтручання в особисте і сімейне життя.

Крім того, у Конституції України, положення якої зорієнтовані на світові стандарти правового захисту забезпечення прав і свобод людини проголошується пріоритетним обов'язком держави (ст. 3), а, отже, на найвищому державному рівні затверджуються правові основи життєдіяльності людини у всіх сферах життя, ґрунтовані на визнанні прав і свобод як найвищої людської цінності й пріоритетності людської гідності й недоторканості у питаннях правового захисту.

Слід наголосити, що згідно зі статтею 3 Конституції України, найвищими соціальними цінностями, поряд із життям і здоров'ям, є честь та гідність, недоторканність та безпека людини. На праві кожної людини на свободу й особисту недоторканність наголошується й у статті 29 Конституції, статтях 297, 288 та 289 Цивільного кодексу. У Кримінальному кодексі України, багатьох Законах України, зокрема: «Про попередження насильства в сім'ї»,

«Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», висвітлюються окремі аспекти забезпечення права на свободу і права на особисту недоторканність людини.

Державна політика спрямована на захист прав і свобод, недопущення дискримінації щодо усіх осіб незалежно від наявності/відсутності в них певних дискримінаційних ознак (раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать, вік, інвалідність, етнічне та соціальне походження, громадянство, сімейний та майновий стан, місце проживання, мовні або інші ознаки) закарбована й у Законі України «Про засади запобігання та протидію дискримінації в Україні» (06.09.2012 р.). У ст. 7 цього Закону йдеться про заохочення позитивних дій щодо таких категорій осіб; створення умов для своєчасного виявлення фактів дискримінації та забезпечення ефективного захисту осіб та груп осіб, які постраждали від дискримінації; виховання і пропаганду серед населення України поваги до осіб, які, на жаль, традиційно були об'єктом дискримінації в суспільстві; поширення просвітницької діяльності серед населення.

Зорієнтувавшись на міжнародний курс щодо захисту прав і свобод усіх категорій населення, Україна взяла на себе зобов'язання щодо встановлення на своїй території демократичного і сенситивного до потреб людини правопорядку, що підтримується в державі, зокрема через функціонування системи спеціальних державних органів – правоохоронних. Саме правоохоронні органи і покликані здійснювати захист прав і свобод людини і громадянина. Наголосимо, що органи Національної поліції України посідають чільне місце серед таких державних інституцій. Відповідно до першої статті Закону України «Про Національну поліцію», призначення цієї правозахисної структури полягає в служінні суспільству «шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку» [2]. Основу діяльності поліції складають такі адміністративно-правові документи, серед яких Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Закон України «Про Національну поліцію», акти Президента України та постанови Верховної Ради України, акти Міністерства внутрішніх справ України тощо.

У цілому, наголосимо, що сьогодні категорія «права і свободи людини» є визнаною в Україні, як і в усьому світі нормативно-змістовою основою для побудови взаємовідносин між індивідом і

державою, соціумом, за допомогою якої регламентуються межі свавільних дій і соціальних можливостей людини, встановлюються інституційні та адміністративно-правові механізми обмежувальної взаємодії людини і суспільства. Аналіз сучасного міжнародного та вітчизняного нормативного законодавства дає підстави для висновку, що у світі загалом, та в Україні зокрема, відбулося поступове утвердження юридичних норм і правозахисних конструктивів у галузі забезпечення прав і свобод людини, збагачення конкретних правозахисних моделей, модернізація і поступове поширення на всі соціальні верстви системи соціально-правового захисту.

Зважаючи на необхідність посилення діяльності держави та окремих її інституцій в аспекті захисту прав і свобод людини, відзначимо, що перспективним напрямом подальших досліджень порушеної проблеми є висвітлення сутності й механізмів реалізації правоохоронної функції держави, зокрема дослідження адміністративно-правових новел у сфері діяльності уповноважених державних органів з установаження й охорони правопорядку, забезпечення точного і повного виконання нормативних розпоряджень усіма громадянами, організаціями та державними органами.

Список використаних джерел

1. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М. Права людини. Ужгород, 2003. 189 с.
2. Кожан В. В. Особисті права людини: загальнотеоретична характеристика : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 229 с.